

16. Прохоров, А. В. Рекламный текст и проблемы его понимания / А. В. Прохоров, Т. Г. Пядышева // *Vedecky Prumysl Evropskeho Kontinentu-2014* 27.11.2014-5.12.2014 Díl 14. – Praha : Publishing House «Education and Science», 2014. – Pp. 31–33.

17. Словарь молодежного сленга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://teenslang.su/content/>. – Дата доступа : 10.03.2015.

18. Сонин, А. Г. Эволюция поликодовых текстов: от воздействия к взаимодействию / А. Г. Сонин, Д. С. Мичурин // *Вопросы психолингвистики*. – 2012. – № 2 (16). – С. 164–183.

19. Сорокин, Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов. – М.: Наука, 1990. – 227 с.

20. Чернявская, В. Е. Поликодовое пространство текста: лингвосемантическая парадигма языкознания / В. Е. Чернявская // *Язык в парадигмах гуманитарного знания: XXI век : сб. науч. ст. / Федеральное агентство по образованию, Гос. образов. учр. высш. проф. образования «Санкт-Петербургский гос. ун-т экономики и финансов»; под общ. ред. д. филол. н. В. Е. Чернявской и д. филол. н. С. Т. Золяна*. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского гос. ун-та экономики и финансов, 2009. – С. 23–35.

І. П. Клімаў (Мінск, Беларусь)

ДА ПЫТАННЯ ПРА КЛАСІФІКАЦЫЮ РЭЛІГІЙНАЙ ЛЕКСІКІ І ІДЭАМАТЫКІ

Нягледзячы на высокі ўзровень беларускай гістарычнай і сінхранічнай лексікалогіі і лексікаграфіі, даследаванні рэлігійнай лексікі не атрымалі пакуль пашырэння ў айчынным мовазнаўстве. Гэта тлумачыцца экстралінгвістычнымі прычынамі: шмат дзесяцігоддзяў вывучэнне рэлігійнай тэмы штучна абмяжоўвалася ці тармазілася. Рэлігійныя аспекты ў сваёй працы маглі закранаць хіба што дыяхраністы, але яны звычайна вырашалі вузкія, спецыяльныя задачы, тады як многія агульныя пытанні заставаліся без разгляду.

Адно з найбольш актуальных і дагэтуль нявырашаных пытанняў у гэтай сферы – гэта класіфікацыя рэлігійнай лексікі (і суадноснай з ёй ідэаматыкі). На першы погляд, такая лексіка выразна акрэслена ў сваёй семантыцы, аднак у сапраўднасці гэтая лексічная групоўка вельмі разнастайная і далёка не закрытая ў сваіх межах. У сувязі з гэтым нярэдка ўзнікаюць пытанні наконт ахопу адзінак для класіфікацыі. Напрыклад, ці будуць да гэтай групоўкі адносіцца лексемы са сферы архітэктуры культуравых пабудов ці прыкладнога мастацтва (іканапісу, вырабу крыжоў, ліцця званоў і г. д.) або паняцці хутчэй філасофскага ці этычнага зместу (*матэрыя, цела, асоба; дабро, зло*)? Розныя даследчыкі па-рознаму адказваюць на падобныя пытанні, што абумоўлена тымі мэтамі і задачамі, дзеля якіх і ствараецца такая класіфікацыя. У большасці выпадкаў перад навукоўцамі стаіць задача сістэматызаваць ці апісаць рэлігійную лексіку ў пэўнай сферы ўжытку (канфесія, літаратурны твор або помнік пісьменства, жанр) ці ў пэўным класе моўных адзінак (напрыклад, у запазычаннях, біблейных ідыёмах) дзеля

пэўных, тых ці іншых, мэт. Таму такія класіфікацыі часта будуюцца на розных крытэрыях і маюць розны склад лексем, якія нярэдка па-рознаму кваліфікуюцца. Адзіная метадалогія, здаецца, не існуе ці не распрацавана.

Між тым патрэба ў класіфікацыі рэлігійнай лексікі для беларускага мовазнаўства зараз актуальная, паколькі перад ім стаяць задачы па ўсебаковым вывучэнні рэлігійнай сферы. Аднак перш чым прыступаць да адбору матэрыялу, даследчык павінен вырашыць шэраг метадалагічных пытанняў, што прадвызначаюць склад яго класіфікацыі і кваліфікацыю яе адзінак. Адно з пытанняў звязанае з семантычнай спецыфікацыяй матэрыялу: ці будзе такая класіфікацыя ахопліваць любую рэлігійную лексіку, ці толькі спецыфічную. У апошнім выпадку матэрыялам паслужаць толькі лексічныя адзінкі з асноўным ці адзіным рэлігійным значэннем; у адваротным дзевядзецца далучаць адзінкі і з дадатковым ці кантэкстуальным рэлігійным значэннем (у т. л. і імёны): *вера, надзея, любоў, дабро, зло, прабачэнне, выратаванне, (па)збаўленне, няўміручасць / бессмяротнасць душы; Уладар / Валадар, Баранак / Баранок, Ягня; І(і)сус / Езус, Магамет (Мухамед); генерал* (езуіцкага ордэна), *алеі* і г. д. Асноўнае значэнне такіх адзінак не мае сувязі з рэлігіяй (слова пазначае нерэлігійныя аб'екты або з'явы), але паколькі такая адзінка функцыянуе ў рэлігійнай сферы (часам нават у якасці тэрміна), то яна набывае дадатковае ці кантэкстуальнае рэлігійнае значэнне. Іншае пытанне, звязанае з адборам адзінак для класіфікацыі, – гэта тэматычная мадыфікацыя матэрыялу. Даследчык павінен вырашыць, будзе ён залучаць агульнарэлігійныя намінацыі (уласцівыя ўсім рэлігіям свету) ці прыватнарэлігійныя (уласцівыя той або іншай рэлігіі ці яе канфесіі або прадстаўленыя ў пэўнай этнічнай / нацыянальнай традыцыі – напрыклад, у беларускай мове).

Паколькі аб'ект рэлігіі часткова знаходзіцца ў іншай рэальнасці, то для стварэння шматахопнай класіфікацыі рэлігійнай лексікі прапануецца перш за ўсё высвятляць адносіны дэсігната да нямоўнай рэальнасці. Паводле такога семіятычнага падыходу ў класіфікацыі вылучаецца 5 асноўных сэнсавых катэгорый. 3 іх пэўных каментарыяў патрабуюць, відаць, толькі дзве катэгорыі. 1-я катэгорыя «Звышнатуральнае» апісвае дэсігнаты рэлігіі – аб'екты ці з'явы, якія не маюць рэфэрэнта ў матэрыяльным свеце (а толькі сімулякры). 4-я катэгорыя «Паліятыўныя аб'екты» залучае ідэальныя аб'екты (часам гэта зборныя назойнікі), што аднаразова маюць і матэрыяльную рэфэрэнцыю. Пераважна гэта будынкi ці памяшканні, дзе такія ідэальныя аб'екты функцыянуюць ці рэпрэзэнтаваны; у іншым выпадку гэта тэксты разам са сваім планам выражэння. У лексікаграфіі такія лексічныя адзінкі звычайна апісваюцца як амонімы ці полісемантычныя словы, аднак дзеля таго, каб пазбегнуць аднясення іх да розных катэгорый, пры класіфікацыі іх варта вылучаць у асобную катэгорыю. Апрача катэгорый могуць быць вылучаны таксама падкатэгорыі (магчымыя і больш дробныя ярусy, аднак дзеля кампактнасці такая дэталізацыя ніжэй апушчана). Матэрыялам для прапанаванай ніжэй класіфікацыі служыла агульнарэлігійная лексіка

беларускай літаратурнай мовы, хаця і з некаторай перавагай на карысьць хрысціянскіх лексем як найбольш распаўсюджанай у ёй. Прыклады маюць выключна ілюстрацыйнае значэнне і не прэзюмуюць на вычарпальнасць.

1. Звышнатуральнае (аб'екты, што не існуюць у матэрыяльным свеце):

а) звышнатуральныя рэаліі-паняцці: *душа, талант* (божы); *цуд, рай, пекла, чысцей, геена, пакута, Царства Божэ* і г. д. (і іх адпаведныя прыметнікі: *цудоўны, райскі, пекельны, пакутны* і г. д.); *уваскрэсенне, паўстанне з мёртвых, узнясенне на неба, трансубстанцыяцыя* і г. д. (і іх адпаведныя дзеясловы: *уваскрэснуць, паўстаць з мёртвых* і г. д.);

б) назвы звышнатуральных асоб ці суб'ектаў: *Бог (бог), Усётрымца, Дух, Багародзіца, Дзева Марыя, Тройца, анёл, серафім, нячысцік, д'ябал, Лючыпар* і г. д. (і іх адпаведныя прыметнікі: *божы, багародзічны, марыянскі, анёльскі, д'ябальскі* і г. д.).

2. Працэсы, станы, дзеянні:

а) учынкi і акты: *пракляцце, пакаянне, грэх, зграшэнне, хула, блюзнерства* і г. д. (і іх адпаведныя дзеясловы: *праклінаць, пакаяцца, грашыць, зграшыць, хуліць, блюзніць* і г. д., а таксама адпаведныя прыметнікі: *пракляты, грэшны, блюзнерскі* і г. д.);

б) святы, рытуалы, звычаі: *Пакровы, Успенне, Вялікдзень, Радаўніца, пост, заговіны, разговіны; ахвяра, хрышчэнне, споведзь, прычасце, малітва* (і іх адпаведныя дзеясловы: *хрысціцца, прычаіцца, маліцца* і г. д., а таксама адпаведныя прыметнікі: *велікодны, постны, ахвярны, хрышчоны, малітоўны* і г. д.); *меса, ютрань, абедня, вячэрня, літургія, праскамідыя, анафема, алілуя, малебен, крыжовы ход* і г. д.

3. Асобы (рэальныя):

а) канкрэтна-гістарычныя: *месія, апостал, прарок, пакутнік, угоднік, бласлаўены, святы* і г. д. (і іх адпаведныя прыметнікі: *апостальскі, прароцкі, святы* і г. д.);

б) рэлігійныя функцыянеры і вернікі: *біскуп, епіскап, мітрапаліт, кардынал, настар, ксёндз, поп, дыякан, пробашч, манах, ігумен, абат, мула, равін, паганін, хрысціянін, будыст, сектант, ерэтык, паломнік, пілігрым, крылашнін, кума, матка хросная, хрэснік* і г. д. (і іх адпаведныя прыметнікі: *біскупскі, кардынальскі, хрысціянскі, манаскі* і г. д.), у т. л. паводле занятку: *іканапісец, свечнік, келар, рэзнік, семінарыст* і г. д.

4. Палятыўныя аб'екты – аб'екты, якія існуюць матэрыяльна (у якасці будынкаў ці памяшканняў), але адначасова пазначаюць і абстрактныя аб'екты – установы ці арганізацыі, што спецыфічна функцыянуюць у такіх матэрыяльных аб'ектах:

а) тыповыя палятывы: *царква, касцёл, сінагога, скіт, манастыр, кляштар, семінарыя, медрэса* і г. д. (і іх адпаведныя прыметнікі: *царкоўны, касцельны* і г. д.);

б) арганізацыі і калектывы, што могуць мець матэрыяльнае выражэнне (у выглядзе будынкаў ці памяшканняў): *грамада, прыход, парафія,*

мітраполія, ума і г. д. (у т. л. абстрактныя ці зборныя назоўнікі (параўн. 3б): *біскупства, абацтва* і інш.);

– сюды таксама адносяцца матэрыяльныя прадметы, што адначасова з'яўляюцца тэкстамі:

в) рэлігійны дыскурс (кнігі і жанры): *Тора, Каран, Апостал, напрасольнае евангелле, казанне, жыццё, гамілія, энкомій* і г. д.

5. Матэрыяльныя аб'екты (рэаліі, канкрэтная лексіка):

а) рытуальны рэквізіт і прадметы для спецыфічна рэлігійнай дзейнасці: *аналой, ікона, іканастас, крыжык, прасфора, ладан, кадзільніца*; у т. л. вопратка, галаўныя ўборы, абутак: *рбса, фелонь, палій, амафор, кіпа* і г. д.

б) пабудовы, памяшканні (не палітыўныя) і іх дэталі: *мячэць / мячэт, малітоўня, келля, алтар, амвон, звонніца, кампаніла, паперць* і г. д.

Прапанаваная класіфікацыя, як здаецца, ахоплівае ўсю паняццевую сферу спецыфічнай рэлігійнай лексікі. Магчыма, размеркаванне ўсіх лексем у межах гэтай класіфікацыі не зусім дасканалы (напрыклад, лексема *малітва* можа быць уключана і ў 2б, і ў 4в, аднак не выключана, што ў гэтага слова існуюць амонімы і яно можа быць уключана ў абедзве катэгорыі) і, напэўна, заслугоўвае дапаўненняў ці ўдакладненняў. Тым не менш прапанаваная класіфікацыя мае не толькі прыкладное значэнне, але і пэўную зурьыстычную вартасць. У прыватнасці, яна дазваляе выявіць некаторыя граматычныя, марфалагічныя і словаўтваральныя асаблівасці рэлігійнай лексікі ў той ці іншай катэгорыі або падкатэгорыі. Напрыклад, бачна, што пэўныя сукупнасці ўтвараюць назоўнікі з пэўнымі граматычнымі ці марфалагічнымі рысамі. Наступным крокам у апрабаванай прапанаванай класіфікацыі магло быць яе застасаванне на дыяхранічным матэрыяле.

И. В. Кондратеня (Минск, Беларусь)

ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ СТЫДА/СОРАМУ В РУССКОМ И БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

В соответствии с принятой в психологии и лингвистике теорией базовых эмоций (К. Л. Изард; Н. К. Красавский) стыд относится к социальным базовым (генетически первичным, базисным) эмоциям. Исследованию семантики этой категории в русистике посвящены работы как известных ученых (Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюновой, Т. В. Бульгиной, А. Д. Шмелева, А. А. Зализняк и др.), так и ряд диссертационных исследований последнего десятилетия (Дженкова Е. А., 2005; Погосова К. О., 2007; Антонова Л. Е., 2009; Колиева И. Г., 2010). В белорусском языкознании эмоция стыда не была предметом отдельных исследований, исключение составляют фразеологические единицы, репрезентирующие в белорусском языке состояние стыда, представленные в работах Лещинской О. А.